

Arkeolojik Alanlarda Mimari Düzenlemelerin ve Sunum Tekniklerinin Türkiye'deki Örnekler Üzerinden Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi

Arastırma Makalesi
Research Article

Yeliz KESKİN¹, Mine TANAÇ ZEREN²

¹ Arş. Grv., İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İzmir.
e-posta: yelizkeskin@iyte.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4082-3346

² Prof.Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İzmir.
e-posta: mine.tanac@deu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4803-9476

ÖZ

Arkeolojik miras alanları ve ören yerleri geçmişte yaşamış uygarlıklar ve toplumlar hakkında çeşitli bilgiler barındırmakta ve bu bilgilerin günümüze taşınmasına olanak sağlamaktadır. Evrensel değer taşıyan arkeolojik eserlerin sürdürülebilirliğini sağlamak için birçok onarım ve bakım yöntemi uygulanmakta, çeşitli koruma tedbirleri alınmaktadır. Fakat bu eserlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması çeşitli müdahalelerin ve koruma tedbirlerinin yanında ancak bulguların ve araştırmaların çağdaş sunum teknikleri ve mimari yöntemler kullanılarak ziyaretçiler ile buluşturulması, bulguların kamu tarafından algılanması böylece kamu üzerinde koruma bilinci oluşturulması ile mümkündür. Bu bağlamda arkeolojik miras alanlarında, alan yönetim planı kapsamında alanın sunumu ve sergilenmesi için çeşitli analizler ve değerlendirmeler yapılmalı, bulguların ve araştırmalara dayalı bilgilerin ziyaretçilere aktarımı için doğru yöntemler belirlenmeli ve alan üzerinde gerekli tasarımlar ve mimari düzenlemeler yapılmalıdır. Bu makalede çeşitli sunum teknikleri, mimari düzenlemeler, fiziksel ve algısal uygulamalar, Türkiye'de seçilen dört arkeolojik alan üzerinden değerlendirilmiştir. Bu alanlar Konya Çatalhöyük, İzmir Yeşilova Höyüğü, Bursa Aktopraklık Höyük ve Aksaray Aşıklı Höyük olarak belirlenmiştir. Araştırma kapsamında seçilen dört alanda da çeşitli mimari düzenlemeler uygulanmış ve bu arkeolojik alanlar çeşitli çağdaş sunum teknikleri ile donatılmıştır. Belirlenen ören yerlerinde yapılan düzenlemeler 'hedefler' ve 'tasarım kriterleri' başlıkları altında karşılaştırmalı olarak yerinde incelenmiştir. Sonuç olarak da arkeolojik alanların belirlenen kriterler bağlamında koruma ve kazı çalışmalarının verimli şekilde sürmesi ve bulguların ziyaretçilere daha nitelikli şekilde aktarımı için gerekli bilgiler ortaya konmuştur.

MAKALE BİLGİSİ

Geliş 05 / 06 / 2021
Kabul 03 / 12 / 2021

ANAHTAR KELİMELER

Arkeolojik miras
Koruma
Sergileme
Mimari tasarım

A Comparative Evaluation of Archaeological Sites on the Architectural Arrangements and Presentation Techniques

ABSTRACT

Archaeological heritage sites provide various information about past civilizations and transfer this information to the present-day. In order to ensure the sustainability of archaeological heritage, many restoration and conservation methods are applied. However, ensuring the sustainability of these monuments or cultural assets is only possible by banding together the artifacts, findings, and visitors by using contemporary presentation and architectural techniques, as well as various conservation applications. By that means, heritage can be better perceived by the society, and awareness is created on the public. In this context, in the archaeological heritage sites, various analyzes and evaluations should be made for the presentation of the site and cultural assets. The correct methods should be determined for the transfer of findings and information based on research to the visitors, and the essential architectural design arrangements should be made on the archaeological site. In this article, a variety of presentation techniques, architectural arrangements, which are evaluated over four selected archaeological sites in Turkey. These are Konya Çatalhöyük, İzmir Yeşilova Höyük, Bursa Aktopraklık Höyük and Aksaray Aşıklı Höyük. Within the scope of the research, various architectural arrangements have been applied and have been already equipped with various contemporary presentation techniques to all four selected sites. The arrangements made in the designated archaeological sites have been comparatively analyzed under two main titles of "aims", and "design criteria". As a result, the information was provided for the sustainability of the archaeological sites.

ARTICLE HISTORY

Received 05 / 06 / 2021
Accepted 03 / 12 / 2021

KEYWORDS

Archaeological heritage
Conservation
Presentation
Architectural design

1.GİRİŞ

Arkeoloji, insanlığın ve geçmiş dönemde yaşamış toplulukların kültürel ve sosyal yapısı, yaşam tarzları, gelenekleri, inançları, teknolojileri hakkında bilgi veren ve bu bilgilerin gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan bilim dalıdır (Sevin, 1999). Arkeoloji bilimi geçmiş dönemlerde yaşamış uygarlıklara ait tüm maddi verileri araştırır, belgeler ve yorumlar (Özdoğan, 2011). Arkeolojik miras ve arkeolojik miras alanları kültür mirasının önemli ve olmazsa olmaz parçalarından biridir ve tüm insanlığın evrensel, ortak mirası kabul edilmektedir. Tarih öncesi devirlerden beri birçok uygarlığa ve insan topluluklarına ev sahipliği yapmış Anadolu, Dünya’da arkeolojik miras açısından en zengin bölgelerden bir tanesidir. Bu nedenle tüm Dünya’da olduğu gibi özellikle Türkiye’de de arkeolojik mirasa yönelik araştırma, belgeleme çalışmaları yapmanın yanında bu verileri toplum ile paylaşmak bu maddi kalıntıların anlamlandırılması ve sürdürülebilirliği için önemli bir olgudur. Dünya’da önde gelen arkeologlardan olan Clive Gamble arkeolojik bulguları anlamının heyecan verici bir unsur olduğunu vurgulayarak;

“Bu heyecanın kaynağı, asla gidemeyeceğimiz yerlere ve geçmişe gidebilmemizi sağlayan, nereden geldiğimizi bilerek kim olduğumuzu daha iyi anlayabilmemiz için olağan deneyimlerimize dayanarak zamanı ve nesneleri farklı biçimlerde ele almamıza yardımcı olan arkeolojik hayal gücümüzdür”

olduğunu belirtmektedir (Gamble, 2014). Bir başka ifadeyle arkeolojik mirası anlamak, bugünü daha iyi yorumlamamıza ve anlamlandırmamıza olanak sağlamaktadır. Bu doğrultuda arkeolojik miras alanlarının, özellikle de ören yerlerinin alan yönetimi kapsamında ve büyük bir hassasiyet ile kamuya açılarak sunumunun ve sergilenmesinin yapılması arkeolojik buluntuların algılanarak toplum tarafından koruma bilinci yaratılması ve kültür varlıklarının sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır.

Arkeolojik alanlara gerekli koruma müdahaleleri yapılmadığında ya da bu alanlar kendi haline bırakıldığında fiziksel eskimeye, vandalizme maruz kalmakta ve işlevini ve değerini yitirerek niteliksiz alanlar haline dönüşmektedirler. Sağlıklı çevre ve çağdaş yaşam standartlarından uzaklaşan arkeolojik alanlar algılanabilirliklerini dolayısıyla da kamu ilgisini gün geçtikçe kaybederler ve sürdürülemez duruma gelirler. Arkeolojik miras alanlarının kültürel değerler taşımasının yanında alternatif açık alan ya da rekreasyon alanı olma potansiyelleri de vardır. Arkeolojik alanların tüm bu değerlerini ve potansiyellerini ortaya çıkarmak, algılanabilirlik ve koruma konularındaki problemleri azaltmak ya da ortadan kaldırmak gerekmektedir. Bu sayede arkeolojik alanlar çağdaş yaşama entegre olabileceklerdir. Bu entegrasyon ise çağımızı yansıtan müdahaleleri içeren mimari tasarımlar ve güncel sunum teknikleri ile gerçekleştirilebilmektedir (Keskin ve Zeren, 2018).

Araştırma kapsamında nitelikli alan yönetimi yaklaşımına sahip, mevcut durumunda çeşitli çevre düzenlemesi, mimari uygulamalar ve çağdaş sunum tekniklerinin var olduğu ve verileri Prehistorik döneme tarihlenen dört ulusal örneklem alanı seçilmiştir. Bu alanlar; İzmir Yeşilova Höyüğü, Aksaray Aşıklı Höyük, Konya Çatalhöyük ve Bursa Aktopraklık Arkeoparkı’dır. Seçilen dört alan ziyaret edilerek yerinde incelenmiştir. İncelenen arkeolojik alanlar araştırma kapsamında belirlenen ‘hedefler’ ve ‘tasarım kriterleri’ başlıkları altında incelenmiş ve karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonucunda arkeolojik alanların belirlenen kriterler bağlamında olumlu ve olumsuz yanları tespit edilmiştir. Arkeolojik alanlarda araştırma, koruma ve kazı çalışmalarının sürmesinin yanı sıra kültür varlıklarının ziyaretçilere daha nitelikli şekilde aktarımı ve alan üzerinde konfor koşullarının sağlanabilmesi için gerekli bilgiler ortaya konmuştur.

2.ARKEOLOJİK ALANLARIN KORUNMASI VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİNİN SAĞLANMASI

Arkeolojik alanlarda alan yönetim yaklaşımının öncelikle miras alanının ve kültür varlıklarının korunması olmalıdır. Bu koruma fiziksel müdahalelerin yanında alan üzerinde yapılacak çeşitli çevre düzenlemesi, mimari tasarım ve bu tasarımlarla var olacak eğitim, turizm, rekreasyon gibi çeşitli hedefleri de içermelidir. Çünkü arkeolojik alanların korunması ancak günümüz toplumu ile buluşması ve toplum tarafından algılanarak koruma bilinci yaratılması ile mümkündür. Çalışmanın bu bölümünde arkeolojik alanda benimsenmesi gereken ana hedefler ve tasarım kriterlerinden bahsedilmektedir.

2.1. Arkeolojik Alanların Sürdürülmesine Yönelik Hedefler

Çalışma kapsamında arkeolojik miras alanlarının ve kültür varlıklarının sürdürülebilirliğinin sağlanması için ana hedefler belirlenmiştir. Yazının ilerleyen kısmında incelenen dört arkeolojik alan aşağıda belirlenen hedefler bağlamında analiz edilmiş ve karşılaştırılmıştır.

- Arkeolojik eserlerin ya da buluntuların özgün ve yenilenemeyen varlıklar olması, bilgi ve belge değeri taşıması nedeniyle bu varlıkların tespit edilmesi, araştırılması, belgelenmesi, korunması için gerekli önlemlerin alınması, uygulanacak koruma yöntemlerinin büyük bir hassasiyetle seçilmesi ve bu yöntemlerin mevcut eserleri tahrip etmemesi arkeolojik miras alanlarında hedeflerin başında gelmelidir (Tuna, 2016). Bu doğrultuda tüm arkeolojik alanlarda ilk olarak kültür varlıklarının korunması için gerekli olan restorasyon ve konservasyon çalışmaları yapılmalıdır.
- Arkeolojik alanların ve eserlerin korunmasından sonraki ikincil hedef bulguların sergilenmesi ve topluma sunulması olmalıdır. Arkeolojik miras alanlarında eserlerin ziyaretçiler ile buluşturulmasında çağdaş sunum ve sergileme yöntemleri kullanılmalıdır. Çağdaş sunum tekniklerinin kullanılması çağın toplumunun ilgisini çekmekte bu sayede kültür varlıklarının ziyaretçiler

tarafından anlaşılması kolaylaşmaktadır. Ören yerlerinde eserler yerlerinde (*in situ*) sergilenmektedir. Yerlerinde sergilenmesi sakıncalı olan eserler için kapalı sergi alanları ya da ören yeri müzeleri uygun alanlar seçilerek inşa edilmektedir. Bu tür sergileme mekânlarında üç boyutlu canlandırmalar, artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik uygulamaları, maketler, simülasyonlar, deneysel arkeoloji uygulamaları gibi farklı duylara hitap eden, deneyim odaklı sunum ve sergileme yöntemlerinden uygun olanlar belirlenerek kullanılmalıdır.

- Ören yerlerinde araştırma, kazı ve sergileme gibi işlevlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması için yönetim planı kapsamında koruma, araştırma, belgeleme, bilgi aktarma, sergileme gibi ana amaçların yanında ekonomik kaynak yaratma amacı da olmalıdır. Mevcut koruma ve sunum yöntemlerinin yanında ekonomik kaynak yaratma arkeolojik miras alanlarının sürdürülebilirliğinin sağlanmasında önemli bir unsurdur.
- Arkeolojik alanların eğitim ile ilişkilendirilmesi bu alanların ziyaretçiler tarafından anlaşılmasını dolayısıyla ziyaretçiler üzerinde dolaylı olarak koruma bilinci oluşmasını sağlamaktadır. Topluma arkeolojinin, tarihin ya da kültürel değerlerin önemini ve korunması gerekliliğinin aktarılması kültürel miras alanlarında ya da bu alanlarla ilişkili diğer mekânlarda sürdürülen eğitim faaliyetleri ile mümkün olabilmektedir (Bayraktar, 2010). Arkeolojik kazı çalışmalarına üniversite öğrencilerinin ya da araştırmacıların katılımı, ilköğretim ya da ortaöğretim öğrencileri için arkeoloji ya da tarih ile ilgili aktiviteler yapılması, seminer ya da konferanslar düzenlenerek kültürel miras ile ilgili konularda eğitimler verilmesi, miras alanı ile ilgili kitap ya da kitapçıkların basılarak kamuya dağıtımı gibi eğitime yönelik uygulamalar arkeolojik alanların sürdürülebilirliğine katkıda bulunmaktadır.
- Ören yerlerine gelen ziyaretçiler alan üzerinde aktif rol alabileceği etkinliklere katılabilmelidir. Bu alanlarda duylara hitap eden deneyim odaklı sunum teknikleri ve etkinliklere yer verilmelidir. Ayrıca ören yerlerinde yapılacak uygun peyzaj düzenlemesi, eğitim, sergileme gibi işlevlere sahip olması bu alanlara dinamizm katmakta, ören yerlerinin çekiciliğini arttırmaktadır.
- Tüm Dünya’da arkeoloji çalışmalarının, koruma uygulamalarının gelişmesi ve yaygınlaşması tarihi çevreye özellikle de arkeolojik miras alanlarına olan ilgiyi arttırmıştır. Bununla birlikte son yıllarda ‘kültür turizmi’ kavramı ön plana çıkmaya başlamıştır (Eres, 2001). Günümüzde ören yerleri de kültür turizmine entegre olmakta, hatta bazen kültür turizminin odağı haline gelmektedir. Fakat bu alanlarda ‘turizm’ olgusu alan yönetim planı dâhilinde çok dikkatli şekilde planlanmalıdır. Turizmin kültürel mirası tahrip eden bir olgu haline gelmesi engellenmelidir. Ören yerlerinde kapasite

üstü kullanımdan kaçınılmalıdır. Bu yönde planlama yapılmalıdır.

Yukarıda, çalışma kapsamında belirlenen ‘hedefler’ doğrultusunda arkeolojik alan yönetimi kararları verilmeli ve kararlar hassasiyetle uygulanmalıdır. Arkeolojik alan yönetimi belirlenen hedefler; uygulanacak planlama, koruma, sunum, araştırma, ziyaretçi yönetimi, gezi senaryosu gibi konuları kapsamaktadır (Kerber, 1994). Ayrıca arkeolojik alan yönetimi ya da diğer bir deyişle kültür mirası yönetimi yaklaşımları arkeolojik alanlar ile sosyal çevre ve politik sektörler arasında mutlaka iletişim kurmalıdır (Kristiansen, 1999).

2.2. Arkeolojik Alanların Sürdürülmesine Yönelik Tasarım Kriterleri

Makale kapsamında belirlenen arkeolojik alanlar; çağdaş sunum tekniklerini ve mimari düzenlemeleri içeren ‘tasarım kriterleri’ doğrultusunda da değerlendirilmiştir. Bir arkeolojik alanda ya da ören yerinin tasarımında dikkat edilmesi gereken tasarım kriterleri aşağıda belirtilmiştir.

- Arkeolojik alan, ören yeri üzerindeki kültür varlıklarının tahribatını engellemek için gerekli koruma önlemlerini almak ve alanın güvenliğini sağlanması tasarım kararlarının başında gelmelidir. Bu yönde alan ile bütünleşen çağdaş tasarım yöntemleri ile güvenlik önlemleri alınmalıdır. Alana kontrolsüz şekilde girişler ve vandalizm engellenmelidir.
- Arkeolojik alanlarda giriş ve çıkış birimlerinin tasarlanması alana erişim, alanın sınırlarının tanımlanması ve algılanması için mutlaka gereklidir. Bu birimlerin tasarlanması alanın güvenli, kontrollü ve düzenli bir işleyişe sahip olması açısından fayda sağlamaktadır. Ayrıca estetik ve mimari anlamda değerli giriş ve çıkış birimlerinin tasarımları ziyaretçiler tarafından alana saygı duyulması ve önemsenmesi gerektiği algısını oluşturmaktadır. Ayrıca giriş birimi ile ilişkili tanımlı bir ziyaretçi karşılama alanının da tasarlanması gerekmektedir.
- Arkeolojik alanlar üzerinde kültür varlıklarının sergilenmesi ve algılanması için mimari uygulamalardan biri de gezi güzergâhlarıdır. Gezi güzergâhları ziyaretçileri kalıntıların çevresinde dolaştırarak düzenli ve sıralı bir sirkülasyon ağı tanımlamalıdır. Gezi güzergâhları sayesinde ziyaretçiler kalıntıları yerinde görebilme, anlama ve arkeolojik eserler hakkında bilgi alma olanağı bulurlar (Bachmann ve, Schwarting, 2005). Ziyaretçiler için girişten çıkışa kadar bir senaryo yaratan bu güzergâhlar ziyaretçileri yönlendirmeli, arkeolojik miras üzerindeki insan etkili tahribatları minimum düzeye indirmelidir (Uyar, 2008).
- Arkeolojik alanlarda ziyaretçileri bilgilendirmek ve yönlendirmek amacıyla tasarlanan ve konumlandırılan çeşitli donatılar bulunmalıdır. Türkiye’de bu elemanlar Müze ve Ören Yerleri Giriş Bilgilendirme ve Yönlendirme Tabelalarına İlişkin Yönerge’ye göre belirlenmektedir. Bu donatıların

tasarımları olabildiğince sade ve arkeolojik alanda bulunan diğer donatı elemanları ile uyumlu olmalıdır.

- Arkeolojik alanlarda yapılan her türlü tasarım ve düzenleme engelli ziyaretçiler gözetilerek hazırlanmalıdır. Arkeolojik alana her ziyaretçinin erişebilmesi ve alanda dolaşabilmesi tasarım ve sunuma yönelik kararların başında gelmelidir.
- Arkeolojik miras alanlarında kazı sonucu bulunan kalıntıların konservasyon işlemi sonrasında açık alanda korunamayacağı öngörülmesi durumunda bu alanlara koruma çatıları yapılarak bu alanların ziyarete açılması arkeolojik alanlarda çok sık görülen bir koruma ve sergileme yaklaşımıdır. Ayrıca kazı ekibinin kazı yapılan alanda daha rahat çalışabilmeleri ve iklimsel etkilerden korunabilmeleri için de geçici süreli koruma çatıları inşa edilmektedir. Koruma çatılarının tasarımında strüktür sistemin zemine minimum düzeyde dokunması ve maksimum açıklık geçmesi, hafif strüktürel malzemelerden inşa edilmesi, temellerin zemin düzlemine yakın ve tekil temellerden oluşması ve tasarım dilinin sade olması ana ilkeler olarak benimsenmelidir (Zeren ve Uyar, 2010).
- Arkeolojik alanlarda gerekli durumlarda ziyaretçi merkezi yapıları inşa edilmelidir. Ziyaretçi merkezi yapıları bir çeşit ören yeri müzesi niteliği taşımaktadırlar. Bu mekânların diğer geleneksel arkeoloji müzelerinden farkı ise ören yeri içerisinde ya da yakınında inşa edilmesi ve içerisinde arkeolojik eserlerin sergilenmesi dışında daha birçok işlev bulunmasıdır. Bu yapılar sayesinde arkeolojik eserler bağlamlarından koparılmadan sergilenmekte, ziyaretçiler alanı daha konforlu şekilde deneyimleme ve algılama imkânı bulurken, arkeolojik alanda çalışanların ise çalışma koşulları iyileştirilmektedir. Ziyaretçi merkezi yapılarının konumu, yapı tasarımları, yapının strüktür sistemi, içerisinde bulunması gereken mekânların işlevleri hassas bir analiz çalışması sonucunda belirlenmelidir. Arkeolojik alanlarda ek yapı niteliği taşıyan ziyaretçi merkezi yapıları, gabari ve boyut bakımından arkeolojik alanların silüetini bozmayacak şekilde tasarlanmalıdır. Bu yapıların tasarımları olabildiğince sade olmalı ve kültür varlıklarını geri planda bırakmamalıdır.
- Arkeolojik alanlarda bazı temel ihtiyaçlara yönelik mekânlar gerekmektedir. Bunlar çalışanlar için kazı evi, laboratuvar, kültür varlıklarının saklanabilmesi için depolar ya da ziyaretçilerin alanı gezerken konfor koşullarının sağlanması için ıslak hacim, sergi mekânı ya da dinlenme alanı gibi yapılar olabilmektedir. Ören yeri ya da çevresinde bu hizmet ve servis mekânlarının konumlandırılması çalışanların çalışmalarını daha iyi şartlarda sürdürmesini ya da alanın ziyaretçiler tarafından daha rahat, zorlanmadan gezilmesini sağlamaktadır.
- Günümüzde somut ve somut olmayan kültürel mirasın algılanmasında ve gelecek kuşaklara aktarılmasında en yaygın kullanılan yöntemlerden bir tanesi de deneysel arkeoloji yöntemidir. Deneysel

arkeoloji uygulamaları bulguların deneyler ya da deneyimlerle araştırılmasını kapsar. Bir nesnenin nasıl yapıldığını, nasıl kullanıldığını anlamak için o nesneyi yaratmayı ya da kullanmayı denemek; bir yapının ya da yapı topluluğunun nasıl inşa edildiğini anlamak için döneminin yöntemleri ve teknolojisi ile inşa etmeyi denemek deneysel arkeolojinin kapsamı içerisine girmektedir. Bir başka ifadeyle deneysel arkeoloji, arkeolojinin araştırma konusu olan ya da alanına giren herhangi bir konunun araştırılması, açıklığa kavuşturulması için uygulanan deneyime dayalı yöntemlerdir. Günümüzde artık birçok arkeolojik alanda çalışanlar ya da ziyaretçiler için deneyim alanları, canlandırmalar, etkinlik alanları tasarlanmaktadır (Colin ve Paul, 2017).

- Arkeolojik alanlarda sunum ve sergileme amacıyla teknolojiye dayalı yöntemlerin kullanımı gün geçtikçe yaygınlaşmaktadır. Teknolojik ve imgesel temsil araçlarının kullanıldığı gösterim veya sergileme teknikleri durağan sergiler olmayıp, ziyaretçileri etkin kılarak alana dinamizm katmaktadır. Teknolojiye dayalı yöntemler özellikle gençlerin ve çocukların ilgisini çekmekte, bu sayede arkeoloji bilimi ve kültür varlıklarının önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Özellikle sanal gerçeklik teknolojisi, kullanıcıyla iletişim kurma gücü yüksek, gerçeklik hissi veren teknolojik bir sunum yöntemidir. Bu yöntem ile sunulan bir alanda kullanıcı istediği yere bakabilmekte, istediği yere gidebilmektedir (Bayraktar ve Kaleli, 2007). Bir başka deyişle sanal gerçeklik teknolojisi sayesinde var olan gerçeklik sanal ortamda yeniden inşa edilmekte ve ziyaretçiler tarafından deneyimlenmektedir.
- Ziyaretçileri etkin kılan bir sunum yöntemi olarak simülasyon teknolojisi ziyaretçilere deneyim kazandırmayı amaçlamaktadır. Simülasyon teknolojisi görme duygusu dışındaki duylara da hitap etmekte, bu sayede ziyaretçiler arkeolojik alanı ve buluntuları birçok duyularını bir arada kullanarak daha iyi algılayabilmektedir. Aynı zamanda canlandırmalar ziyaretçilerin ilgisini çekmekte ve daha keyifli vakit geçirmelerini sağlamaktadır (Boyras, 2011).
- Günümüzde her yerde olduğu gibi arkeolojik alanlarda da internet ve sosyal medya kullanımı büyük önem taşımaktadır. Ziyaretçilerin alana gelmeden internet aracılığıyla alan hakkında bilgi edinmesi ve yapılan çalışmalarını takip etmesi, alanın özellikle gençler tarafından tanınmasını ve ilgi çekici olmasını sağlamaktadır.
- Arkeolojik alan yönetiminin ve arkeolojik alanlarda yapılacak tasarımların planlanması toplumların yararı gözetilerek sürdürülmeli, toplumun tüm kesimleri 'katılımcılık' ilkesi uygulanarak alan yönetimine dahil edilmelidir (Smith, 1995).

3. ÖRNEKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye'de son yıllarda arkeolojik miras alanlarında çağdaş mimarlık ve sunum yöntemlerinin uygulanması

yaygınlaşmıştır. Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren Prehistorik Dönem'e ait olan arkeolojik kazı alanlarının korunması ve sunumu üzerine çalışmalar ve uygulamalar hız kazanmış, bu sayede Prehistorik Dönem'e tarihlenen ören yerlerinin görünürlüğü artmıştır. Prehistorik Dönem'e ait ören yerlerinde dsaha geç döneme ait ören yerlerinden farklı olarak ziyaretçiler tarafından algılanması güç, temel kalıntısı niteliğinde eserler bulunmaktadır. Buralarda bilgilendirme panoları ve anastilosis yöntemleri ile alanı ya da eserleri tanıtmak neredeyse imkânsızdır. Bu nedenle Türkiye'de bazı Prehistorik Dönem arkeolojik alanları çağdaş mimari uygulamalar, çevre düzenlemesi, canlandırmalar, deneysel arkeoloji, teknoloji kullanımı gibi güncel ve dinamik yöntemlerle birer açık hava müzesine dönüştürülmektedir. Makalenin bu bölümünde Türkiye'de bulunan dört adet ören yeri örneği yerinde incelenerek değerlendirmeleri yapılmıştır. Makale kapsamında belirlenen hedefleri, tasarım ve planlama kriterlerini sağlayıp sağlamadıkları tablolar aracılığıyla gösterilmiştir.

3.1. Bursa Aktopraklık Arkeoparkı

Bursa kent merkezine 30 km uzaklıkta bulunan Aktopraklık Höyük, Nilüfer İlçesi'nin Akçalar Mahallesi'nde bulunmaktadır (Karul, 2017). Bulgulara göre bölgedeki ilk yerleşimin Neolitik Çağ'ın sonlarına ait olduğu bilinmektedir. Buraya yerleşen ilk insanların, avcılık ve çiftçilik ile uğraşan küçük bir topluluk olduğu saptanmıştır (Karul, 2015). Aktopraklık arkeolojik alanı yaklaşık 70 hektar büyüklüğündedir. Çok katmanlı olan arkeolojik alan, Son Neolitik, İlk Kalkolitik, Orta Kalkolitik ve Bizans Dönemi kalıntılarını kapsamaktadır. Aktopraklık'taki birçok kalıntı günümüze kadar ulaşsa da üst tabaka yerleşmeleri makinalı tarım, erozyon ve yamaç eğimi gibi nedenlerle aşınmıştır (Karul, 2017).

Aktopraklık Höyük, 2002 yılında İstanbul Üniversitesi Tarihöncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı'na ait bir grup tarafından bölgede yapımı planlanan sanayi bölgesinde yapılan araştırmada keşfedilmiştir. Arkeolojik alanın planlanan sanayi bölgesi içinde olması, arkeolojik alan üzerinde yapılaşma riskini beraberinde getirmiştir. Bu durum, alan için bir koruma ve kültürel miras projesi başlatılmasını zorunlu kılmıştır. Bu doğrultuda arkeolojik alanda bir arkeopark projesinin uygulanmasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır. 2009 yılından bu yana Aktopraklık Höyük'te yönetim planı kapsamındaki arkeolojik çalışmalarla birlikte bir kültürel miras projesi de yürütülmektedir (Karul, 2017). Aktopraklık Kültürel Miras Yönetim Planı'nın hedef kitesini ziyaretçiler, her yaşta öğrenciler, araştırmacılar, eğitimciler ve uzmanlar oluşturmaktadır. Projenin ana hedefleri ise; çevre düzenlemesi yapılması, ziyaretçiler için bir karşılama merkezi yapılması, arkeolojik buluntuların korunarak yerlerinde sergilemeye açılması, deneysel canlandırmaların yapılması, eğitim, turizm, sunum ve sergileme faaliyetleri için konaklama, atölye ve diğer

tesislerin yapılması olarak belirlenmiştir (Karul ve arkadaşları, 2010).

Aktopraklık Arkeoparkı'nda Prehistorik Dönem'e ait iki evre olan Neolitik ve Kalkolitik Çağ'a ait bulgular deneysel arkeoloji yöntemi ile canlandırılmış, ayrıca bu iki evre haricinde Bursa'ya ait geleneksel köy dokusu da alana taşınmıştır. Bu 1/1 ölçekli canlandırmalar alan üzerinde arkeolojik kalıntıların bulunmadığı, erişilebilir bölgelerde konumlandırılmıştır (Şekil 1). Buradaki canlandırmalar dönemlere ait mimarinin canlandırılmasının yanında döneme ait günlük yaşantının da canlandırılmasını da kapsamaktadır. Aktopraklık Arkeoparkı'nda ziyaretçiler alanın mimarisini, günlük yaşantısını, eşyaların üretimini, döneme ait gelenekleri canlandırmalar ve deneysel arkeoloji yöntemleri ile daha kolay algılamakta ve öğrenmektedir. Bu uygulamalar sayesinde alanın çekiciliği, algılanabilirliği ve dinamikliği artırılmaktadır.

Şekil 1. Deneysel yöntemle inşa edilmiş 1/1 ölçekli canlandırma (Keskin arşivi, 2018)

Birçok farklı döneme ait buluntunun olduğu arkeolojik alan üzerinde ziyaretçilerin geçmiş dönemleri sıralı olarak deneyimleyebilecekleri düzenli bir gezi rotası düzenlenmiştir. Bu rota ile öncelikle 1/1 ölçekli Neolitik Dönem canlandırması, sonrasında Kalkolitik Dönem canlandırması deneyimlenmektedir. Neolitik ve Kalkolitik Dönemlerin canlandırmaları arasında sarmaşıklarla kaplı yarı açık bir tünelden geçilmektedir. Bu tünelin yapılmasının amacı ziyaretçilerin tünelden geçtiklerinde adeta bir zaman tünelinden geçmişçesine farklı bir döneme ulaşıldığının algısının yaratılmasıdır. Gezi güzergahı daha sonra ziyaretçileri seyir kulesine çıkarmakta, buradan arkeolojik alanın bütünü izlenebilmektedir. Gezi rotası geleneksel köy dokusunun canlandırıldığı Eskikızılelma Köyü'nden taşınarak getirilen ve her biri kırsal yaşama ait temalar içeren altı adet konutun deneyimlenmesi ile son bulmaktadır. Gezi rotasının malzemesi moloz taş, daha büyük boyutlu kesme taş, ahşap ya da doğal patikalardan oluşmaktadır. Bu malzemeler buldukları alanlara göre bilinçli olarak yerleştirilmiştir. Gezi rotasının tamamen doğal malzemelerden yapılması ve sökülür takılır nitelikte olması zemine yapılacak tahribatı minimum düzeye indirmeyi sağlamaktadır (Şekil 2).

Şekil 2. Aktopraklık Arkeoparkı gezi güzergahı ve zaman tüneli (Keskin arşivi, 2018)

Aktopraklık Arkeoparkı'nda deneysel yöntemlerle oluşturulmuş canlandırılmalar dışında alanı tanıtan bir ziyaretçi merkezi yapısı, karşılama binası, giriş kapısı, otoparklar, çevre düzenlemesi, çocuk kazı alanı, seyir kulesi ayrıca alanda çalışanlar için kazı evi, araştırma, eğitim ve konaklama birimleri de bulunmaktadır.

Aktopraklık Arkeolojik alanının tarih öncesi dönemi anlatan, dinamik, çağdaş, topluma dönük ve eğitim odaklı bir 'arkeoloji okulu' olması amaçlanmıştır. Öğrenciler, araştırmacılar, eğitimciler ve uzmanlar bu alanda buluşarak deneysel çalışmaları sürdürecektir ve ilgili konularda eğitim alacaklardır. Arkeolojik alandaki tüm birimler bu hedef doğrultusunda tasarlanmıştır. Alan üzerinde tasarlanan atölyelerde, ziyaretçiler uzmanlarla birlikte tarihcilerine ait teknikler ile inşa yöntemleri, eşya yapımı, dokuma, yemek yapımı gibi konularda bilgiler almaktadırlar. Bu eğitimler sayesinde toplumdaki arkeoloji, tarih ve koruma bilincinin ve farkındalığının artacağı öngörülmüştür (Karul, 2015).

Alan üzerinde çocuklar için tasarlanmış yapay kazı alanı bulunmaktadır. Bu alanda çocuklara arkeoloji bilimi ve kazı yöntemleri tanıtılmakta, çocukların belirli uygulamaları deneyimlemeleri amaçlanmaktadır. Yapay kazı alanının hemen yanında çocuk kazı evi ve sergileme birimleri bulunmaktadır. Çocuk kazı evinde çocuklara arkeolojik belgeleme ve çizim yöntemleri öğretilmektedir (Şekil 3).

Şekil 3. Çocuk kazı evi ve dışarıda çocuk kazı alanı (Keskin arşivi, 2018)

Aktopraklık Arkeoparkı'nın makale kapsamında belirlenen hedefler ve tasarım kriterleri doğrultusunda değerlendirmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmeler aşağıdaki tablolarda verilmiştir (Çiz.1 ve Çiz.2).

Çizelge 1. Aktopraklık Arkeoparkı'nın belirlenen hedefler bağlamında değerlendirilmesi

AKTOPRAKLİK ARKEOPARKI'NIN BELİRLENEN HEDEFLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ		
KORUMA HEDEFİ	✓	Aktopraklık Arkeoparkı hem koruma uygulamaları hem de kamuda yarattığı koruma bilinci ile koruma hedefini gerçekleştirebilmektedir.
SUNUM VE SERGİLEME HEDEFİ	✓	Kültür varlıkları birbirinden farklı birçok güncel sunum tekniği ile sunulmaktadır.
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK HEDEFİ	✓	Alan üzerinde koruma bilinci yaratılması ve konfor koşullarının iyileştirilmesi alanın sürdürülebilirliğini sağlamaktadır.
EĞİTİM HEDEFİ	✓	Arkeolojik alan üzerinde çocuklara ve gençlere yönelik eğitim faaliyetleri düzenlenmektedir.
DİNAMİZM HEDEFİ	✓	Alanda güncel sunum tekniklerinin uygulanması, çevre düzenlemesi ve etkinliklerin yapılması alanın dinamikliğini arttırmaktadır.
TURİZM HEDEFİ	✗	Alan konumu sebebi ile hedeflediği turist sayısına ulaşamamaktadır ve bölgedeki kültür turizmine entegrasyonu sağlamamıştır.

Çizelge 2. Aktopraklık Arkeoparkı'nın belirlenen tasarım kriterleri bağlamında değerlendirilmesi

AKTOPRAKLİK ARKEOPARKI'NIN BELİRLENEN TASARIM KRİTERLERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ		
GÜVENLİK	✗	Alan üzerinde güvenliği ve korumayı sağlamak için çeşitli önlemler alınsa da alanın sınırlarının çok geniş olmasından kaynaklanan güvenlik açığı bulunmaktadır.
GİRİŞ-ÇIKIŞ	✓	Aktopraklık Arkeoparkı'nda kontrollü şekilde işleyen birbiri ile uyumlu tasarlanmış, bir giriş ve bir çıkış kapısı olmak üzere iki ayrı kapı bulunmaktadır.
KARŞILAMA	✓	Arkeolojik alanın giriş kısmında ziyaretçileri karşılamak amacıyla inşa edilmiş karşılama birimi ve bekleme alanı bulunmaktadır.
GEZİ ROTASI	✓	Alan üzerinde sıralı ve düzenli olarak tasarlanmış, çeşitli donatılara sahip gezi güzergahı bulunmaktadır.
YÖNLENDİRME	✓	Tasarlanan gezi güzergahı üzerinde, belirli noktalarda konumlandırılmış ve diğer donatılarla uyumlu tasarıma sahip yönlendirme elemanları bulunmaktadır.
BİLGİLENDİRME	✓	Alanda eserleri ve dönemleri anlatan çok sayıda bilgilendirme panosu bulunmaktadır.

ENGELLİ ÇÖZÜMLERİ	✓	Alan üzerinde engellilere yönelik çözümler bulunmaktadır. Fakat bu çözümlerin niteliği ve niceliği artırılabilir.
KORUMA ÇATILARI	✓	Korunması gerekli kazı alanları üzerine ve çocuk kazı alanının üzerine birbiri ile uyumlu koruma çatıları inşa edilmiştir.
KAPALI SERGİ MEKANI	✓	Kapalı mekanda sergilenmesi gereken eserler için iki farklı noktada kapalı sergi mekanı bulunmaktadır.
ZİYARETÇİ MERKEZİ YAPISI	✓	Ziyaretçilerin ihtiyaçlarına yönelik olarak tasarlanan ziyaretçi merkezi yapısının inşası 2018 yılında tamamlanmıştır.
HİZMET/SERVİS MEKÂNLARI	✓	Alanda birçok farklı noktada arkeolojik alanda çalışanlara ve ziyaretçilere yönelik servis ya da hizmet mekânları bulunmaktadır.
ÇALIŞAN UZMANLARA YÖNELİK DONATILAR	✓	Alanda çalışan uzman ya da öğrencilere yönelik çalışma ve konaklama mekânları inşa edilmiştir.
DENEYSEL ARKEOLOJİ	✓	Arkeolojik alanda Neolitik ve Kalkolitik Dönemler'e yönelik deneysel arkeoloji çalışmaları sürdürülmektedir.
TEKNOLOJİ KULLANIMI	✗	Teknoloji kullanımı yeterli düzeyde değildir.
SANAL GERÇEKLİK TEKNOLOJİSİ	✗	Sanal gerçeklik teknolojisi bulunmamaktadır.
DUYULARA YÖNELİK TEKNİKLER	✗	Deneysel arkeoloji uygulamaları birçok duyuya bir arada hitap etmektedir. Fakat bunlar dışında duyulara yönelik teknoloji ya da teknikler kullanılmamaktadır.
SİMÜLASYON TEKNOLOJİSİ	✗	Sunuma yönelik kullanılan simülasyon teknolojisi yoktur.
İNTERNET VE SOSYAL MEDYA KULLANIMI	✗	Bursa İli üzerindeki kültürel alanları tanıtan internet sitesi dışında Aktopraklık Arkeoparkı için resmi bir internet sitesi yoktur. Sosyal medya kullanımı da yeterli düzeye ulaşmamıştır.
KATILIMCILIK	✓	Canlandırmalar ve arkeolojik verilere dayanan yapıların inşasında çevre halkın alana katılımı sağlanmıştır. Uygulanan deneysel arkeoloji uygulamaları ile katılımıcılık artırılmak istenmektedir.

3.2. İzmir Yeşilova Höyüğü

2003 yılında keşfedilen Yeşilova Höyüğü, İzmir İli içerisinde bilinen en eski yerleşim alanıdır. Bornova İlçesi'nde konumlanan Yeşilova Höyüğü'ne 400 metre mesafede bulunan Yassitepe Höyüğü ve İpeklikuyu Höyüğü'nü de içeren 500 metre çapındaki alan İzmir'in Prehistorik Çağ'a ait yerleşim bölgesidir. Yeşilova Höyüğü'nde somut verilerine ulaşılan üç ana tarih katmanı vardır. Bunlar; Geç Roma-Erken Bizans, Neolitik Çağ ve Kalkolitik Çağ'a ait kalıntıların olduğu tarih katmanlarıdır. Bölgede tarım, hayvancılık ve avcılığın yapıldığına dair bulgulara ulaşılmıştır (Derin, 2010).

Yeşilova Höyüğü'nün kentin içindeki konumu, üniversitelere yakınlığı alanın bir arkeolojik araştırma ve bu araştırmaların toplumla buluşturulma merkezi olması

potansiyelini beraberinde getirmiş ve bu yönde çeşitli çalışmalar başlatılmıştır. 2008 yılında Bornova Belediyesi ve Ege Üniversitesi ortaklığında 'Zaman Yolculuğu' adında çağdaş sergileme ve sunum projesi hazırlanmıştır. 2009 yılında faaliyetleri başlatılmış olan bu program, farklı yaş gruplarındaki öğrencilere yönelik olarak geliştirilmiştir. Bu projede ziyaretçilere İzmir'in Tarih Öncesi Dönemi'ne ait gündelik yaşantısı, kültürü, yerleşme dokusu, mimarisi, yaşantısı, gelenekleri gibi konularda deneysel yöntemler aracılığıyla bilgiler ve eğitimler verilmektedir. Bu projede çağdaş sunum teknikleri, deneysel arkeoloji ve canlandırmalar aracılığı ile geçmiş dönemlere ait verilerin topluma anlatılması, bu sayede geçmiş kültürlerin, tarihin, arkeolojinin ve mimarinin daha iyi algılanması amaçlanmıştır. 'Zaman Yolculuğu' Projesi hem arkeolojik alana hem alanın çevresine turistik ve kültürel açıdan da katkı sağlamaktadır (Derin, 2014).

Zaman Yolculuğu Projesi; teorik eğitim, aktivite yani 'deneyim' ve sonrası olmak üzere üç aşamada gerçekleştirilmektedir. Tüm bu aşamalar belirlenen gruplara yönelik olarak uzmanlar eşliğinde uygulanmaktadır. Ön eğitim aşamasında katılımcıların yaşlarına göre tarihi çevre, kültürel değerler, mimari ve dönemin gündelik yaşantısı ile ilgili bilgiler verilmektedir. Ziyaretçilere konferans ya da anlatılar ile alan hakkındaki teorik bilgiler öğrencilere aktarılmaktadır. Eğitimini tamamlayan grup, eserlerin sergilendiği sergi alanı ve arkeolojik kazı alanında gezmektedir. Bu gezi sırasında da öğrencilere buluntular hakkında çeşitli bilgilendirmeler yapılmaktadır. Buradan sonra ise alandaki ilgi çekici bölüm olan, deneysel arkeoloji yöntemleri ile üretilmiş Neolitik Köy Canlandırması'na ulaşılmaktadır (Şekil 4). Burada öğrenciler tıpkı Neolitik Dönem'deki gibi deri kıyafetler giyerek o dönemin gündelik yaşam eylemlerini canlandırmaktadırlar. Bu sayede farklı yaş gruplarındaki öğrenciler Neolitik Dönem günlük yaşantısının birçok aşamasını görme fırsatını bulmaktadır. Neolitik Köy Canlandırması sayesinde ziyaretçiler, Neolitik Dönem teknikleri ile alet yapılar, taş aletleri kullanırlar, kil malzemeyi işlerler, küçük heykelcikler yapılar, kilden yapılan eşyaları pişirmek için ateş yakarlar, dönemin teknikleri ile avcılığı deneyimlerler, dönemin mimarisini ve konut yapısını algırlarlar, dönemin malzemeleri ile yemek yapılar ve bu yemeklerin tadımını gerçekleştirirler. Eğitimin son aşamasında ise öğrenciler köyden bir rota ile günümüze ulaşmaktadır. Bu rota boyunca günümüze doğru tarihlenen dönemler hakkında tarihi ve kültürel bilgilendirme yapılmaktadır. Bu program Yeşilova Höyüğü Alan Yönetim Planı kapsamında okulların ya da belirli grupların ziyaretçi merkezi ile iletişime geçerek aldıkları randevulara göre belirlenen zamanlarda yapılmaktadır (Derin, 2010).

Şekil 4. Yeşilova Höyüğü Neolitik Köy canlandırması (Keskin arşivi, 2018)

2010 yılında ziyaretçi merkezinin ve çevredeki diğer altyapı uygulamaları için çalışmalar başlatılmıştır. Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi yapısı, 4200 metrekarelik kapalı alana ve bu kapalı mekânlarla bütünleşen açık ve yarı açık alanlara sahiptir (Şekil 5). Yapının birincil amacı arkeolojik alanı turizm ve eğitim ile bütünleştirerek toplumu arkeolojik alan hakkında bilgilendirmek, bu sayede tarihi alanlara karşı koruma bilinci geliştirmektir (Derin, 2010). 2014 yılında ziyarete açılan Yeşilova Ziyaretçi Merkezi içerisinde sergi mekanları, kafeterya, kazı çalışmalarının ve araştırmaların sürdürüldüğü kapalı mekan, atölyeler, konferans salonu, ofisler, kütüphane, laboratuvar, depolar, eşya satış alanı ve farklı işlevler üstlenen sirkülasyon ağı bulunmaktadır. Sirkülasyon ağı genel olarak rampalardan oluşmaktadır.

Şekil 5. Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi (Keskin arşivi, 2018)

Yeşilova Höyüğü'nün makale kapsamında belirlenen hedefler ve tasarım kriterleri doğrultusunda değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmeler aşağıdaki tablolarda verilmiştir (Çiz.3 ve Çiz.4).

Çizelge 3. Yeşilova Höyüğü'nün belirlenen hedefler bağlamında değerlendirilmesi

YEŞİLOVA HÖYÜĞÜ'NÜN BELİRLENEN HEDEFLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ		
KORUMA HEDEFİ	✓	Alan, kamu üzerinde yarattığı bilinç ve koruma uygulamaları ile koruma hedefini gerçekleştirmektedir.

SUNUM VE SERGİLEME HEDEFİ	✓	Bulutular ve eserlerin sunumunda güncel teknikler kullanılmaktadır.
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK HEDEFİ	✓	Alan üzerinde koruma bilinci yaratan sunum teknikleri ve diğer fiziksel koruma tedbirleri arkeolojik miras alanının sürdürülebilirliğini sağlamaktadır.
EĞİTİM HEDEFİ	✓	Sürekli olarak çocuklara ve gençlere yönelik eğitim faaliyetleri düzenlenmektedir. 'Zaman Yolculuğu' programı, eğitim hedefinin gerçekleştirilmesinde önemli rol üstlenmektedir.
DİNAMİZM HEDEFİ	✓	Alanda sürekli olarak canlandırmalar, çevre düzenlemesi, etkinlikler, sergiler yapılması alanın dinamizmini arttırmaktadır.
TURİZM HEDEFİ	✗	Turizm konusunda hedeflenen noktaya ulaşamamıştır. Fakat alanın gündün güne daha fazla tanınıyor ve ilgi görüyor olması turizm hedefinin gerçekleşeceğinin bir göstergesidir.

Çizelge 4. Yeşilova Höyüğü'nün belirlenen tasarım kriterleri bağlamında değerlendirilmesi

YEŞİLOVA HÖYÜĞÜ'NÜN BELİRLENEN TASARIM KRİTERLERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ		
GÜVENLİK	✓	Alan üzerinde güvenliği ve alanın korunmasını sağlamak için çok sayıda önlem alınmıştır. Alanda sürekli olarak güvenlik görevlisi alanın güvenliğini sağlamaktadır.
GİRİŞ-ÇIKIŞ	✓	Arkeolojik alana kontrollü bir şekilde erişimi sağlayacak giriş ve çıkış alanı bulunmaktadır.
KARŞILAMA	✓	Giriş kısmındaki açık alan karşılama işlevine sahiptir. Ayrıca bu alandan ziyaretçi merkezine girildiğinde fuaye görevi de gören kapalı bir karşılama alanına daha ulaşılmaktadır.
GEZİ ROTASI	✓	Alan üzerinde sıralı ve düzenli olarak işleyen gezi güzergahı bulunmaktadır. Bu güzergah iç ve dış mekanları da birbirine bağlamaktadır.
YÖNLENDİRME	✓	Gezi güzergahının çok nitelikli tasarıma sahip olması yönlendirme problemlerini ortadan kaldırmaktadır.
BİLGİLENDİRME	✓	Hem dış mekânda hem de iç mekânda eserleri ve dönemleri anlatan çok sayıda bilgilendirme panosu bulunmaktadır.
ENGELLİ ÇÖZÜMLERİ	✓	Alan üzerinde rampalar ile dolaşım sağlanması engellilerin de alanda rahatça dolaşmasına olanak sağlamaktadır.
KORUMA ÇATILARI	✗	Proje kapsamında korunması gerekli alanlar üzerine koruma çatısı öngörülmüştür. Fakat bu koruma çatılarının inşaa süreci başlamamıştır.

KAPALI SERGİ MEKÂNI	✓	Kapalı mekânda sergilenmesi gerekli eserler için ziyaretçi merkezi içerisinde kapalı sergi mekânı bulunmaktadır.
ZİYARETÇİ MERKEZİ YAPISI	✓	Kazı alanının hemen yanında bulunan Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi yapısının inşası 2014 yılında tamamlanmıştır.
HİZMET/SERVİS MEKÂNLARI	✓	Ziyaretçi merkezi içerisinde uzmanlara ve ziyaretçilere yönelik hizmet ve servis mekânları bulunmaktadır.
ÇALIŞAN UZMANLARA YÖNELİK DONATILAR	✓	Alanda çalışan uzmanlara, araştırmacılara ya da öğrencilere yönelik çalışma alanı, kazı evi ve laboratuvar bulunmaktadır.
DENEYSEL ARKEOLOJİ	✓	Arkeolojik alanda aktif olarak Neolitik Dönem'e yönelik deneysel arkeoloji uygulamaları sürdürülmektedir.
TEKNOLOJİ KULLANIMI	✓	Ziyaretçi Merkezi içerisindeki sergi alanında güncel teknolojik sunum yöntemleri kullanılmaktadır.
SANAL GERÇEKLİK TEKNOLOJİSİ	✗	Yeşilova Höyüğü'nde sunuma yönelik olarak sanal gerçeklik uygulaması bulunmamaktadır.
DUYULARA YÖNELİK TEKNİKLER	✓	Deneysel arkeoloji uygulamalarında ziyaretçilerin duyularına hitap eden sunum teknikleri kullanılmaktadır.
SİMÜLASYON TEKNOLOJİSİ	✓	Kapalı sergi alanında simülasyon teknolojisi ya da benzer sunum teknikleri kullanılmaktadır.
İNTERNET VE SOSYAL MEDYA KULLANIMI	✓	Arkeolojik alanı tanıtan, etkinlikler, ulaşım ve iletişim konusunda bilgi veren nitelikli bir internet sitesi bulunmaktadır.
KATILIMCILIK	✗	3 boyutlu canlandırmalar ve diğer yapıların inşasında halkın alana katılımı sağlanamamıştır. Fakat alanın ve kültürel mirasın sunumunda kısmen katılımcı politikalar izlenmektedir.

3.3. Konya Çatalhöyük

Konya İli'nin Çumra İlçesi sınırları içerisinde bulunan Çatalhöyük, 1958 yılında Mellaart tarafından keşfedilmiştir. Çatalhöyük, farklı yükseklikte iki tepeden oluşmaktadır. Bu iki höyük, 'Doğu Höyüğü' ve 'Batı Höyüğü' olarak adlandırılmaktadır. Doğu Höyüğü, Bizans mezarları ve Neolitik kalıntılar içermektedir. Batı Höyüğü ise Kalkolitik Dönem kalıntılarını içermektedir (Çatalhöyük Research Project, 2010).

Mellaart'ın 1958 yılında Çatalhöyük'ü keşfinden ve kazılarında sonra Çatalhöyük Dünya'ya tanıtılmıştır. Fakat Mellaart sonrasında Çatalhöyük'te uzun yıllar boyunca herhangi bir çalışma yapılmamıştır (Hodder, 2001). 1993 yılından bu yana birçok tarih katmanına sahip olan Çatalhöyük'te Ian Hodder önderliğinde kazı çalışmaları sürmektedir. Kazılar sonucunda açığa çıkarılan tarihi yerleşim ve kent dokusu dikkat çekmektedir.

Birbirine bitişik şekilde konumlanmış dörtgen plan şemalı konut birimleri, organik bir yerleşim dokusuna sahiptir. Yerleşim dokusu içerisinde sokak bulunmamaktadır. Konutların girişleri çatıdan sağlanmaktadır (Bayraktar, 2010).

Çatalhöyük Arkeolojik Alanı üstün nitelikleri ve özgün değerleri sayesinde 2009 yılında UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi'ne, 2012 yılında Dünya Miras Listesi'ne dahil edilmiştir. Bu süreç içerisinde bir alan yönetim planı hazırlanmıştır. Çatalhöyük Yönetim Planı'nın başlıca amaçları, arkeolojik alanın yaşatılması, değerlendirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması olarak belirlenmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda alanda yapılacak mimari uygulamalar, sunum teknikleri ve faaliyetler belirlenmiştir. Yönetim planının bir diğer özelliği katılımcılık politikasını benimseyerek özellikle yerel halkın alana katılımını ve kültürel, ekonomik açıdan gelişimi sağlamaktır (Çatalhöyük Research Project, 2010).

Kazı alanı üzerinde 2003 yılında, 25-50 metre genişliğinde bir korugan örtü tasarımı yapılmış ve uygulanmıştır (Hacar, 2011). 2003 yılında yapılan Güney Korugan sayesinde ziyaretçiler kalıntıların bulunduğu alanda rahatça gezebilmekte, kazı çalışmalarının daha sağlıklı bir ortamda yürütülmesi sağlanmakta ve arkeolojik kalıntılar iklimsel, atmosferik koşullardan korunabilmektedir. Koruma örtüsünün arkeolojik alana zarar vermemesi için zemin yüzeyine yakın tekil temeller ve hafif strüktür sistem ve hafif malzemeler kullanılmıştır. Üst örtünün formunun ise höyüğün topoğrafyasına uyum sağlayacak ve silüeti bozmayacak şekilde tasarlanmasına dikkat edilmiştir (Şekil 6).

Şekil 6. Çatalhöyük Güney Korugan (Keskin arşivi, 2018).

2004 yılında Çatalhöyük'te kazı çalışmalarının başladığı yeni alandaki kalıntıların korunması için yeni bir üst örtüye ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaca bağlı olarak 2007 yılında ikinci korugan inşa edilmiştir. Kuzey Korugan olarak adlandırılan bu üst örtünün yer alacağı tepenin eğimi ise bu koruganın formunu belirlemiştir. Bir höyüğü andıran kütle formunun eğimi mevcut höyüğün eğimine uygun şekilde tasarlanmıştır. Koruganın taşıyıcı sisteminde betonarme temeller ve lamine ahşaplar kullanılmıştır (Uyar, 2008) (Şekil 7).

Şekil 7. Çatalhöyük Kuzey Korugan (Keskin arşivi, 2018)

Çatalhöyük Arkeolojik Alanı'nda gezi güzergâhları topoğrafya üstündeki doğal patikalar ile sağlanmaktadır. Fakat bu patikalar engelli ya da yaşlı ziyaretçiler için uygun değildir. Koruganların iç mekânlarında da gezi güzergâhları bulunmaktadır. Güney Korugan içerisindeki güzergâh tıpkı dış mekândaki gibi doğal patikalar ile sağlanırken, Kuzey Korugan içerisinde ahşap malzemeden yapılmış zemine minimum müdahale eden platformlar kullanılmıştır. Gezi güzergâhı üzerinde gerekli noktalarda yönlendirme ve bilgilendirme panoları konumlandırılmıştır. Koruganlar içerisindeki panolarda bulguları anlatan illüstrasyonlar ya da ilgi çekici görseller kullanılmıştır.

Çatalhöyük Arkeolojik Alanı içerisinde çeşitli ek yapı uygulamaları bulunmaktadır. Bunlar; giriş bölümünde bulunan bekçi kulübesi, ziyaretçi merkezi yapısı ve bu yapıların hemen kuzeyinde bulunan kazı evi yapılarıdır. Betonarme sistemle yapılan ve büyük inşaat alanına sahip olan bu yapı topluluğunun tasarımı işlevsel ve estetik çağdaş mimarlık örneklerinin gerisinde kalmıştır (Şekil 8).

Şekil 8. Çatalhöyük doğal patika ve ek yapılar (Keskin arşivi, 2018)

Çatalhöyük'te alana dair verileri en kolay şekilde aktaran ve ziyaretçilerin ilgisini en fazla çeken bölüm Neolitik Deneysel Evler'in yapay rekonstrüksiyonudur. Bu alanda hem konut birimleri hem de yerleşim planının kısmi bölümü canlandırılmıştır (Çatalhöyük Research Project, 2010). Deneysel Evler sayesinde, ziyaretçiler Çatalhöyük Arkeolojik Alanı'nda bulunan kalıntıları daha iyi şekilde algılayabilmekte, Neolitik Dönem eylemlerini deneyimleyebilmekte, konut canlandırmalarında vakit geçirebilmektedir. Bu konutların iç mekânlarında dönemin eşyaları ve gelenekleri de canlandırılmıştır. Örneğin ölü gömme geleneği, yemek pişirme eylemi, duvar resimleri

gibi ritüeller konut canlandırmalarının iç mekânlarında sergilenmektedir. Konut canlandırmalarının belirli bölümlerinde ikonik gösterimlerin olduğu bilgilendirme panoları da bulunmaktadır (Şekil 9 ve Şekil 10).

Şekil 9. Çatalhöyük Deneysel Evler (Keskin arşivi, 2018)

Şekil 10. Çatalhöyük Deneysel Evler iç mekan (Keskin arşivi, 2018)

Çatalhöyük Arkeolojik Alanı'nın makale kapsamında belirlenen hedefler ve tasarım kriterleri doğrultusunda değerlendirmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmeler aşağıdaki tablolarda verilmiştir (Çiz.5 ve Çiz.6).

Çizelge 5. Çatalhöyük'ün belirlenen hedefler bağlamında değerlendirilmesi

ÇATALHÖYÜK ARKEOLOJİK ALAN'IN BELİRLENEN HEDEFLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ		
KORUMA HEDEFİ	✓	Alan üzerinde koruma uygulamaları ile koruma hedefine ulaşılmıştır.
SUNUM VE SERGİLEME HEDEFİ	✓	Arkeolojik eserler çağdaş yöntemlerle ziyaretçilere sunulmaktadır.
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK HEDEFİ	✓	Çağdaş sunum yöntemleri ve katılımcı politikalar, alan üzerinde koruma bilinci yaratmakta ve diğer fiziksel koruma önlemleri alanı sürdürülebilirliğini kılmaktadır.
EĞİTİM HEDEFİ	✓	Belirli dönemlerde çocuklara ve gençlere yönelik eğitim faaliyetleri düzenlenmektedir.

DİNAMİZM HEDEFİ	✘	Alanda çevre düzenlemesi ve aktiviteler yapılmasına karşın alanın dinamizmi yeterli düzeye ulaşmamıştır.
TURİZM HEDEFİ	✓	Türkiye'nin en önemli miras alanlarından biri olan Çatalhöyük kültürel turizme entegrasyonu ile turizm hedefine ulaşmıştır.

Çizelge 6. Çatalhöyük'ün belirlenen tasarım kriterleri bağlamında değerlendirilmesi

ÇATALHÖYÜK ARKEOLOJİK ALANI'NIN BELİRLENEN TASARIM KRİTERLERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ		
GÜVENLİK	✓	Alan üzerinde güvenliği sağlamak adına önlemler alınmıştır. Alanın çevresinde tel örgü bulunmaktadır. Giriş bölümünde tam zamanlı bekçi bulunmaktadır.
GİRİŞ-ÇIKIŞ	✓	Çatalhöyük Arkeolojik Alanı'nda tanımlı giriş ve çıkış alanı bulunmaktadır.
KARŞILAMA	✘	Alanda kontrollü bir karşılama ve bekleme alanı bulunmamaktadır.
GEZİ ROTASI	✓	Alan üzerinde gezi güzergâhının tasarımı yetersiz olsa da koruganların altında gezi platformları tasarlanmıştır.
YÖNLENDİRME	✘	Ören yeri üzerinde yönlendirme elemanları yeterli düzeyde değildir.
BİLGİLENDİRME	✓	Arkeolojik miras ilişkili bilgilendirme panoları bulunmaktadır.
ENGELLİ ÇÖZÜMLERİ	✘	Alan üzerinde engellilere yönelik çözümler ya da tasarımlar yapılmamıştır.
KORUMA ÇATILARI	✓	Korunması gerekli alanlar üzerinde koruma çatıları bulunmaktadır.
KAPALI SERGİ MEKÂNI	✓	Kapalı mekânda sergilenmesi gerekli arkeolojik eserler ve bilgilendirmeler için çağdaş olmayan kapalı sergi mekanı bulunmaktadır.
ZİYARETÇİ MERKEZİ YAPISI	✓	Ziyaretçilerin ihtiyaçlarına ve eserlerin sunumuna yönelik ziyaretçi merkezi yapısı bulunmamaktadır.
HİZMET/SERVİS MEKÂNLARI	✘	Alana gelen ziyaretçilere yönelik servis mekânları yetersizdir.
ÇALIŞAN UZMANLARA YÖNELİK DONATILAR	✓	Alanda çalışanlara yönelik mekânlar ve donatılar yeterli düzeydedir.
DENEYSEL ARKEOLOJİ	✓	Çatalhöyük'te ziyaretçilerin de deneyimleyeceği, deneysel arkeoloji uygulamaları sürdürülmektedir.
TEKNOLOJİ KULLANIMI	✘	Arkeolojik mirasın sunumuna yönelik teknoloji kullanımı yeterli düzeye erişememiştir.
SANAL GERÇEKLİK TEKNOLOJİSİ	✘	Çatalhöyük'te sanal gerçeklik uygulaması kullanılmamaktadır.
DUYULARA YÖNELİK TEKNİKLER	✓	Deneysel arkeoloji uygulamalarında ziyaretçilerin duyularına yönelik teknikler uygulanmaktadır.

SİMÜLASYON TEKNOLOJİSİ	✘	Simülasyon teknolojisi kullanılmamaktadır.
İNTERNET VE SOSYAL MEDYA KULLANIMI	✓	Arkeolojik alanın kapsamlı bir internet sitesi bulunmaktadır. Ayrıca sosyal medya da aktif olarak kullanılmaktadır.
KATILIMCILIK	✓	Özellikle fiziksel koruma uygulamalarına, deneysel çalışmalara ve atölyelere çevre halkın katılımı çok önemsenmiştir.

3.4. Aksaray Aşıklı Höyük

1963 yılında Edmund Gordon tarafından saptanan Aşıklı Höyük, Aksaray İli'nin Gülağaç İlçesi'ne bağlı Kızılkaya Köyü sınırları içinde bulunmaktadır. Aşıklı Höyük şehir merkezine yaklaşık olarak 25 km uzaklıktadır (Aşıklı Höyük Kazı ve Araştırma Projesi 2018). Tarımın yapıldığı, küçükbaş hayvanların evcilleştirildikleri bir yaşam biçimine sahip olan Aşıklılar, bölgede taş malzeme yoğunluğu olmasına karşın kerpiç malzeme ile konut yapım tekniklerini kullanmışlardır (Özbaşaran ve arkadaşları, 2010).

Aşıklı Höyük'te 2006 yılında başlayan yeni dönem kazıları ile birlikte 'Aşıklı Höyük Saha Gelişim Planı' olarak adlandırılan projeye de başlanmıştır. Bu yönetim planının öncelikli amaçları ve ilkeleri, arkeolojik alanın sürdürülebilirliğinin sağlanması ve kalıntıların korunması, kalıntıların sergilenmesi ve sunumu, alanın kültür turizmine entegrasyonu, ziyaretçiler için senaryonun hazırlanarak planlamanın yapılması, idari ve mali sorunların çözümü olarak belirlenmiştir. Bu proje ve alan yönetim planı kapsamında öncelikli olarak arkeolojik alan içerisinde arkeolojik buluntuların korunması için koruma önlemlerinin alınması, gerekli alanlara koruma çatısının yapılması, Aşıklı Köyü canlandırmasının (yapay rekonstrüksiyon) yapılması, gezi güzergâhının belirlenmesi, kazı ekibi için gerekli donatıların sağlanması, güvenlik biriminin yapılması ve alanın güvenliğinin sağlanması için diğer önlemlerin alınması olarak belirlenmiştir (Özbaşaran ve arkadaşları, 2010).

Aşıklı Höyük Arkeolojik Alanı'nda yönetim planı çerçevesinde belirlenen hedeflerden tümü gerçekleştirilemedi de birçok uygulama yapılmıştır. Alanda henüz tanımlı bir giriş çıkış birimi olmasa da güvenliği sağlamak amacıyla arkeolojik alanın çevresi tel örgü ile çevrilmiş ve alana giriş çıkışlar kontrol altına alınmıştır (Şekil 11). Tel örgülerden ulaşılan giriş kısmında ziyaretçileri karşılayan geniş açık alan arkeolojik alandaki gezintiye hazırlayan bir tampon bölge görevi görmektedir. Bu açık alana bağlanan patika tüm arkeolojik alanın dolaşımını sağlamaktadır. Fakat bu patika engelli ziyaretçiler için elverişli değildir. Eğimli ve kot farklarının olduğu bölgelerde tehlikeli ve yürünmesi güç bir rotaya dönüşmektedir. Hatta bu sebeple tehlikeli olan bölgelere geçişin engellenmesi için rota üzerine engeller konmuştur. Arkeolojik alan üzerinde daha tanımlı ve konforlu bir gezi güzergâhına ihtiyaç vardır. Arkeolojik alan üzerinde gerekli görülen yerlere bilgilendirme panoları yerleştirilse

de bu bilgilendirme panolarının niceliği yetersizdir. Yönlendirme elemanlarının ve bilgilendirme panolarının sayısının artırılması ve alanın algılanması için daha nitelikli bir tasarıma dönüştürülmesi gerekmektedir.

Şekil 11. Aşıklı Höyük giriş alanı (Keskin arşivi, 2018)

Aşıklı Höyük'te en dikkat çeken bölüm 2008-2009 yılında uygulanan 1/1 ölçekli Prehistorik Aşıklı Köyü canlandırmasıdır (Şekil 12). Bu deneysel arkeoloji ya da canlandırma alanı ören yeri içerisinde, kazı alanına yakın olan ve giriş alanı ile ilişki kuran bir konumdadır. Bu canlandırmalar kazılar sonucunda elde edilmiş Neolitik Dönem verilerine dayanarak yapılmıştır. Bu yapay köy canlandırmasının başlıca hedefleri ise bu yapıları deneysel arkeoloji yolu ile inşa ederek bina yapım sürecinin, yapım teknikleri ve dönemin mimarisinin sorgulanması ve Aşıklı Höyük Arkeolojik Alanı'nda bulunan kalıntılar hakkındaki verilerin ziyaretçilere daha iyi aktarılabilmesidir (Özbaşaran ve arkadaşları, 2010). Ziyarete açılan Aşıklı Köyü canlandırmasında geleneksel müze anlayışından farklı olarak bu alanda diledikleri gibi zaman geçirebilmekte ve bu mekanları deneyimleyebilmektedirler. Bu alanda ziyaretçilerin birçok duyusuna bir arada hitap edilmektedir. Aşıklı Köyü canlandırmasının içinde döneme ait eylemlere ve geleneklere referans veren donatılar bulunmaktadır. Ölü gömme geleneği, yemek pişirme ve diğer gündelik yaşam aktiviteleri de bu alan içerisinde canlandırılmıştır. İnşa edilen köy canlandırmasının hemen bitişiğinde Neolitik Dönem'e ait tarımsal aktiviteler, ağaçlar ve bitkiler de ziyaretçilere tanıtılmak üzere alanda yerini almıştır.

Şekil 12. Prehistorik Aşıklı Köyü canlandırması (Keskin arşivi, 2018)

arşivi, 2018)

Kazı alanında kalıntıları fiziksel etkilerden korumak için koruma çatısı inşa edilmiştir (Şekil 13 ve Şekil 14). Üst örtünün tasarımında iklim verileri, coğrafya ve topoğrafya göz önünde bulundurulmuştur. Üst örtü üzerinde belirli bölgelerde boşluklar ve ışıklıklar yapılarak doğal ışıktan faydalanmak amaçlanmıştır. Koruganın tasarımında, arkeolojik alandaki silüeti ve doğal peyzajı bozmamak birincil hedef olarak benimsenmiştir. Üst örtü içerisinde devam eden ahşap gezi platformu, ziyaretçileri buradaki buluntular etrafında gezdirmekte. Sonrasında bu platform açık alanda devam eden doğal patikaya bağlanmaktadır.

Şekil 13. Aşıklı Höyük korugan (Keskin arşivi, 2018)

Şekil 14. Aşıklı Höyük korugan iç mekanı (Keskin arşivi, 2018).

Aşıklı Höyük'ün makale kapsamında belirlenen hedefler ve tasarım kriterleri doğrultusunda değerlendirmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmeler aşağıdaki tablolarda verilmiştir (Çiz.7 ve Çiz.8).

Çizelge 7. Aşıklı Höyük'ün belirlenen hedefler bağlamında değerlendirilmesi

AŞIKLI HÖYÜK ARKEOLOJİK ALAN'IN BELİRLENEN HEDEFLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ		
KORUMA HEDEFİ	✓	Alanın kamu üzerinde yarattığı bilinç ve koruma uygulamaları ile koruma hedefi büyük ölçüde gerçekleştirebilmiştir.
SUNUM VE SERGİLEME HEDEFİ	✓	Alanda bulunan arkeolojik miras öğeleri çağdaş sunum teknikleri ile sunulmakta ve sergilenmektedir.
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK HEDEFİ	✓	Alan üzerinde koruma bilinci yaratılması, çağdaş tasarımlar ve diğer fiziksel koruma

		uygulamaları alanın sürdürülebilirliğini sağlamaktadır.
EĞİTİM HEDEFİ	✘	Alana gelen ziyaretçi sayısının az olması alanda düzenlenen eğitim faaliyetlerinin amacına ulaşmasını engellemektedir.
DİNAMİZM HEDEFİ	✘	Alanda deneysel arkeoloji uygulamaları, canlandırmalar yapılması ve çevre düzenlemesine rağmen alanda dinamizm istenilen düzeyde değildir.
TURİZM HEDEFİ	✘	Aşıklı Höyük bölgesel ve yerel kültür turizmine entegre olamamıştır. Dolayısıyla turizm konusunda hedeflenen düzeye ulaşamamıştır.

DUYULARA YÖNELİK TEKNİKLER	✓	Deneysel arkeoloji sayesinde ziyaretçilerin duyularına yönelik sunum yöntemleri uygulanmaktadır.
SİMÜLASYON TEKNOLOJİSİ	✘	Aşıklı Höyük'te simülasyon teknolojisi kullanımı yoktur.
İNTERNET VE SOSYAL MEDYA KULLANIMI	✓	Arkeolojik alanı tanıtan, iletişim ve uşım konusunda bilgi veren nitelikli bir internet sitesi bulunmaktadır.
KATILIMCILIK	✓	Deneysel arkeoloji uygulamaları, canlandırmalar ve diğer yeni yapıların inşasında çevre halkını alana katılımı ve istihdamı sağlamıştır.

Çizelge 8. Aşıklı Höyük'ün belirlenen tasarım kriterleri bağlamında değerlendirilmesi

AŞIKLI HÖYÜK ARKEOLOJİK ALANI'NIN BELİRLENEN TASARIM KRİTERLERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ		
GÜVENLİK	✘	Alan üzerindeki güvenlik tedbirleri yetersizdir.
GİRİŞ-ÇIKIŞ	✘	Aşıklı Höyük Arkeolojik Alanı tanımlı bir girişe sahip değildir. Giriş tellerden açılan ve nitelikli tasarıma sahip olmayan basit bir kapı ile sağlanmaktadır.
KARŞILAMA	✘	Alan üzerinde tanımlı bir karşılama alanı yoktur.
GEZİ ROTASI	✘	Alan üzerinde tasarlanmış nitelikli bir gezi rotası bulunmamaktadır. Ziyaretçiler alandaki dolaşımını doğal patikalar ile sağlamaktadır.
YÖNLENDİRME	✘	Gezi güzergahı üzerinde yönlendirme elemanları bulunsa da bu elemanları nitelikleri ve nicelikleri yetersizdir.
BİLGİLENDİRME	✓	Alan üzerinde eserleri, canlandırmaları ve dönemleri anlatan bilgilendirme panoları bulunmaktadır.
ENGELLİ ÇÖZÜMLERİ	✘	Alan üzerinde engellilere yönelik tasarım ya da çözümler bulunmamaktadır.
KORUMA ÇATILARI	✓	Korunması gerekli kazı alanı üzerine korugan tasarlanarak inşa edilmiştir.
KAPALI SERGİ MEKÂNI	✘	Alanda hizmet veren bir kapalı sergi mekânı bulunmamaktadır.
ZİYARETÇİ MERKEZİ YAPISI	✘	Alanda ziyaretçilere yönelik bir merkez bulunmamaktadır.
HİZMET/SERVİS MEKÂNLARI	✘	Arkeolojik alanda çalışanlara ve ziyaretçilere yönelik hizmet ve servis alanları yetersizdir.
ÇALIŞAN UZMANLARA YÖNELİK DONATILAR	✓	Arkeolojik alanda çalışan uzman ya da öğrenciler için çalışma mekânı ve kazı evi bulunmaktadır.
DENEYSEL ARKEOLOJİ	✓	Arkeolojik alanda Neolitik ve Kalkolitik Dönem'e ait deneysel arkeoloji uygulamaları sürdürülmektedir.
TEKNOLOJİ KULLANIMI	✘	Aşıklı Höyük'te teknolojik sunum yöntemleri kullanılmamaktadır.
SANAL GERÇEKLİK TEKNOLOJİSİ	✘	Aşıklı Höyük'te sanal gerçeklik teknolojisi kullanılmamaktadır.

4. ÖRNEKLERİN KARŞILAŞTIRMASI

Çalışma kapsamında Türkiye'de bulunan ve Prehistorik Dönem'e tarihlenen ve sunum, tasarım bağlamında nitelikli bulunan dört arkeolojik alan örneği incelenmiştir. İncelenen örnekler hedefler bağlamında karşılaştırıldığında koruma, sunum, sergileme, sürdürülebilirlik ve eğitim hedeflerine genel olarak ulaşılırken dinamizm ve turizm açısından hedeflere ulaşıldığı söylenemez (Çiz.9) Bunun başlıca sebebi arkeolojik alanların planlama ve tasarım yaklaşımlarının yeterli düzeyde olmamasıdır. Kültürel turizme entegre olmuş daha dinamik bir belirlenen tasarım ve planlama kriterleri sağlanmalıdır.

İncelenen örneklerinin tasarım kriterleri bağlamında karşılaştırmalı değerlendirmesinde; bazı arkeolojik alanların kontrollü giriş-çıkış, güvenlik, karşılama, yönlendirme, engelli çözümleri, ziyaretçi merkezi yapıları, hizmet ve servis birimleri gibi kriterler bağlamında yetersiz kaldığı tespit edilmiştir. Türkiye'de Prehistorik Dönem'e tarihlenen neredeyse tüm arkeolojik alanlarda sanal gerçeklik, simülasyon teknolojisi gibi kültürel mirasın günümüz toplumuna daha dikkat çekici şekilde sunumuna yönelik kullanımların eksik olduğu söylenebilir. (Çiz. 10). Arkeolojik alanlarda bütüncül korumanın sağlanabilmesi ve kültürel miras alanının sürdürülmesi için bu eksikliklerin tamamlanması gerekmektedir. Ayrıca arkeolojik alanda yapılan tüm tasarımların bütüncül bir dile ve senaryoya sahip olması gerekmektedir.

Çizelge 5. İncelenen arkeolojik alanların hedefler bağlamında karşılaştırılması

HEDEFLER	AKTOPRAKLIK ARKEOPARKI	YEŞİLOVA HÖYÜĞÜ	ÇATALHÖYÜK	AŞIKLI HÖYÜK
KORUMA HEDEFİ	✓	✓	✓	✓

SUNUM VE SERGİLEME HEDEFİ	✓	✓	✓	✓
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK HEDEFİ	✓	✓	✓	✓
EĞİTİM HEDEFİ	✓	✓	✓	✗
DİNAMİZM HEDEFİ	✓	✓	✗	✗
TURİZM HEDEFİ	✗	✗	✓	✗

Çizelge 6. İncelenen arkeolojik alanların tasarım kriterleri bağlamında karşılaştırılması

TASARIM KRİTERLERİ	AKTOPRAKLIK ARKEOPARKI	YEŞİLOVA HÖYÜĞÜ	ÇATALHÖYÜK	AŞIKLI HÖYÜK
GÜVENLİK	✗	✓	✓	✗
GİRİŞ-ÇIKIŞ	✓	✓	✓	✗
KARŞILAMA	✓	✓	✗	✗
GEZİ ROTASI	✓	✓	✓	✗
YÖNLENDİRME	✓	✓	✗	✗
BİLGİLENDİRME	✓	✓	✓	✓
ENGELLİ ÇÖZÜMLERİ	✓	✓	✗	✗
KORUMA ÇATILARI	✓	✗	✓	✗
KAPALI SERGİ MEKANI	✓	✓	✓	✗
ZİYARETÇİ MERKEZİ YAPISI	✓	✓	✓	✗
HİZMET/SERVİS MEKANLARI	✓	✓	✗	✗
ÇALIŞAN UZMANLARA YÖNELİK DONATILAR	✓	✓	✓	✓
DENEYSEL ARKEOLOJİ	✓	✓	✓	✓
TEKNOLOJİ KULLANIMI	✗	✓	✗	✗
SANAL GERÇEKLİK TEKNOLOJİSİ	✗	✗	✗	✗
DUYULARA YÖNELİK TEKNİKLER	✗	✓	✓	✓
SİMÜLASYON TEKNOLOJİSİ	✗	✓	✗	✗
İNTERNET VE SOSYAL MEDYA KULLANIMI	✗	✓	✓	✓
KATILIMCILIK	✓	✗	✓	✓

5. DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Prehistorik Dönem'e tarihlenen arkeolojik alanların korunması ve kamu tarafından algılanması zordur. Bu tür arkeolojik alanlar, uzmanlar tarafından ortaya çıkarılmadıkları takdirde yaşayan toplum hafızasından neredeyse tümüyle silinmiş alanlar haline gelmektedir. Bu silinme durumu Tarih Öncesi Devirler'e ait kalıntı ya da eserlerin anıtsallıktan uzak ve algılanmasının zor oluşundan kaynaklanmaktadır. Prehistorik Dönem'e ait zaman ve mekan ilişkisinin beraber anlatılabilmesi ve çeşitli sunum yöntemleri aktarılabilmesi çeşitli zorluklar içermektedir. Her bir prehistorik alanın kendine özgü koruma ve sergileme sorunları vardır. Alan yönetimi kapsamında her arkeolojik alanın özgün sorunlarına uygun koruma, sergileme ve tasarım çözümleri bulunmalıdır (Karul, 2015). Bu çözümlerin bulunması için öncelikle alanın mevcut durumu ve tüm potansiyelleri analiz edilmelidir. Önerilerin geliştirilmesinde kazı süreci, maddi destek kaynakları, arkeolojik alanın konumu ve büyüklüğü, kalıntıların mevcut durumu ve koruma sorunları, malzemelerin durumu, çevresel faktörler, iklim, sosyal ve toplumsal yapı gibi girdiler düşünülerek bir model oluşturulmalıdır. Prehistorik alanlarda, Tarih devirlerine ait alanlardan farklı olarak genellikle deneysel arkeoloji ya da benzer tekniklerle canlandırmalar yapılmakta, buluntuların orijinallerinin yerine, eserler kamuya mimari canlandırmalar ve deneysel yöntemler aracılığıyla sunulmaktadır. Bu deneysel canlandırmalar, geçmiş dönemlere ait ilkel malzeme ve yöntemler aracılığıyla kolay ve ekonomik şekilde oluşturulmaktadır. Bu tür sunum tekniklerinin kullanılması Prehistorik Alanların anlaşılabilirliğini büyük ölçüde değiştirebilmekte ve alana büyük katkılar sağlamaktadır.

Evrensel değer taşıyan arkeolojik miras alanlarının korunması ve gelecek nesillere aktarılması tüm insanlığın ortak görevidir. Arkeolojik alanlarda fiziksel koruma önlemlerinin yanında; bu alanların kamuya açılarak sergileme, sunum, tanıtım ve eğitim faaliyetlerinin de sürdürülmesi, arkeolojik alan üzerinde çevre düzenlemesinin ve mimari düzenlemelerin yapılması arkeolojik alanların gelecek nesillere aktarımında büyük önem taşımaktadır. Bu uygulamalar sayesinde arkeolojik alanlar çağdaş yaşama ayak uydurmakta, toplumun arkeolojik mirasa bakış açısı değişmektedir. Daha erişilebilir, algılanabilir ve dinamik olan arkeolojik alanlar, toplumların arkeolojik mirası kendi kimliklerinin bir parçası olarak görmesini ve bu bilinç ile arkeolojik alanları sahiplenmesini sağlamaktadır.

Çalışma kapsamında incelenen dört örnek alan belirlenen tasarım kriterleri ve hedefler doğrultusunda koruma ve kazı çalışmalarının verimli şekilde sürmesi ve bulguların ziyaretçilere daha nitelikli şekilde aktarımı için gerekli birçok donatıya ve doğru yönetim anlayışlarına sahip ve sürdürülebilir miras alanlarıdır. Belirlenen örnekler dışında Türkiye'de daha birçok Prehistorik Dönem'e dayanan arkeolojik alan bulunmaktadır. Fakat bu alanların çoğunda tasarım kriterleri sağlanamamış, buna bağlı olarak da belirlenen hedeflere ulaşılamamıştır. Bu durumu yaratan olumsuzlukların ise genellikle erişilebilirlik, alanı

yöneten kurum, kuruluş ve aktörler, maddi kaynak eksikliğinden kaynaklandığı söylenebilir. Arkeolojik miras anlamında Dünya'nın en önemli bölgelerinden biri olan ülkemizdeki arkeolojik alanlarda bu sorunların giderilerek alan üzerinde gerekli çevre düzenlemesi, mimari tasarım yapılarak ve çağdaş sunum tekniklerinin kullanılarak miras alanlarının toplumla buluşturulması büyük önem taşımaktadır.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Bu çalışma Mine Tanaç Zeren (ikinci yazar) danışmanlığında Yeliz Keskin (birinci yazar) tarafından Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık anabilim dalında tamamlanan "Arkeolojik Alanlarda Bir Sunum Yöntemi Olarak Arkeoparklar" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Makalede ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur. Çalışmada etik kurul izni gerekmemiştir.

Yazar Katkısı ve Çıkar Çatışması Beyan Bilgisi

Makalede tüm yazarlar eşit derecede katkıda bulunmuşlardır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Aşıklı Höyük Kazı ve Araştırma Projesi, (2018). 10 Aralık 2018, <http://www.asiklihyok.org/genel-bilgiler/>.
- Bachmann, M., & Schwarting, A. (2005). Pergamon Building Z. Protective Shelter for Roman Mosaics.
- Bayraktar, E. ve Kaleli, F. (2007). Sanal gerçeklik ve uygulama alanları. *Akademik Bilişim Konferansı*, 1-6.
- Bayraktar, S. (2010). *Kentsel alanda arkeolojik park tasarımı: Küçükyalı ve Saraçhane Arkeolojik Parklarının değerlendirilmesi*. S.25 Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Boyras, B. (2011). *Müzelere sergileme yöntemleri bağlamında teknoloji kullanımı*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Colin, R. ve Paul, B. (2017). *Arkeoloji anahtar kavramlar* (3.Baskı). (S. Somuncuoğlu, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları, 360s, (Orjinal Çalışma Basım Tarihi 2005).
- Çatalhöyük Research Project, (2010). *Çatalhöyük 2010 Archive Report*. 20 Mart 2019, http://www.catalhoyuk.com/sites/default/files/media/pdf/Archive_Report_2010.pdf.
- Derin, Z. (2010). İzmir-Yeşilova Höyüğü'nde yeni bir eğitim yöntemi: zaman yolculuğu. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 8(8), 263-274.
- Derin, Z. (2014). İzmir'in turizme açılan yeni kapısı: Tarih Öncesi Yaşam Müzesi- İzmir's new gateway to tourism Prehistoric Life Museum. *İzmir Kültür ve Turizm Dergisi*, Eylül-Ekim 2014, 40-46.
- Eres, Z. (2001). Tarihöncesi kazı yerlerinin kültür sektörüne kazandırılması için deneysel bir proje önerisi: Kırklareli-Aşağı Pınar Açık Hava Müzesi. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 23, 101-102, İstanbul.
- Gamble, Clive. (2014). *Arkeolojinin temelleri* (1.Baskı). (D. Kayıhan, Çev.). İstanbul: Aktüel Arkeoloji Yayınları, 236s.

- Hacar, A. (2011). *Güvercinkayası: Prehistorik kültür mirası alan yönetimi ve yönetim planlarının hazırlanması*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Hodder, I. (2001). Yeniden Çatalhöyük: Konya Ovasında yeni kazılar. Çumra Belediyesi Kültür Hizmeti, (Ed.), *Geçmişten Günümüze Çatalhöyük* içinde (11-12). Konya.
- Karul, N., Avcı, M. B., Deveci, A. ve Karkıner, N. (2010). Bursa Aktopraklık- Kültürel Miras Yönetim Planı. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 8(8), 241-262.
- Karul, N. (2015). Aktopraklık Açık hava Müzesi ve Arkeoloji Okulu. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* (Journal of Archeology&Art), 150, XI-XXII.
- Karul, N. (2017). *Aktopraklık: Tasarlanmış Prehistorik Bir Köy*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Kerber, J. E. (1994). Introduction. J. E. Kerber (Ed.), *Cultural Resource Management: Archaeological Research, Preservation Planning, and Public Education in the Northeastern United States*, Londra: Bergin&Carvey, 1-14.
- Keskin, Y. (2019). Arkeolojik Alanlarda Bir Sunum Yöntemi Olarak Arkeoparklar, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Kristiansen, K. (1999). Between rationalism and romanticism archaeological heritage management. *Çağlar Boyunca Anadolu'da Yerleşim ve Konut Uluslararası Sempozyumu*, 1996, İstanbul: Ege Yayınları, 295-302.
- Özbaşaran, M., Duru, G., Teksöz, D., Omacan, S. (2010). Yaşayan geçmiş: Aşıklı Höyük. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 8(8), 215-228.
- Özdoğan, M. (2011). *50 Soruda Arkeoloji*. İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı.
- Sevin, Veli. (1999). *Arkeolojik Kazı Sistemi El Kitabı*, (2.baskı). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Smith, F. W. (1995). Square pegs on round holes: Problems of managing the Palaeolithic heritage. M. Cooper, A. Firth, J. Carman, D. Weatley (Ed.), *Managing archaeology* içinde (147-162). Londra ve New York: Routledge.
- Tuna, A. (2016). Arkeolojik peyzajların sunumunda kullanılan yapısal unsurların irdelenmesi, *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 6(13), 131-146.
- Uyar, O. (2008). Arkeolojik alanlarda koruma çatıları ve gezi platformlarının düzenlenmesi: Apollon Klarios Örneği Bilicilik Merkezi, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Zeren, M. T. ve Uyar, O. (2010). Arkeolojik alanlarda koruma çatıları ve gezi platformlarının düzenlenmesi kriterleri, *DEÜ Mühendislik Fakültesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 12 (2), 55-64.